Српска теологија данас 2010 (28–29. мај 2010)
Београд: Православни богословски факултет, 2011, 267–269

Миле Суботић

магистар теологије

Литургија апостола Аддаи и Мари

Сажетак: *Литургија Адаи и Мари је сиријска. Још увек се служи у Цркви Истока, коју уопштено називамо несторијанском, и у Халдејској цркви тј. делом Цркве Истока (Блиског Истока и Малабара), која је у заједници са Римом. Служба води порекло из Едесе, и могуће је да датира чак из трећег века. Занимљиво је да је ова Литургија у свом првобитном облику била упућена Христу, а не Богу Оцу. У већини манускрипата њена анафора не садржи речи установљења, тако да је предмет научне полемике да ли ју је имала у свом првобитном облику.*

Литургија Аддаи и Мари води порекло из једног од најранијих хришћанских центара, Едесе, града у североисточној Сирији, на граници Персије и Римског царства. Иако је утицај јудеизма овде био снажан, Лутиргија је, неуобичајено, написана на сиријском. Ова област постала је несторијанска после Васељенског сабора у Ефесу (431. године), а касније је окупирана од стране Арапа. Ове две околности поштеделе су византијског утицаја Литургију Аддаи и Мари или *Литургију Апостола*, како је још називају. Несторијанци још увек користе ову анафору, поред анафора Несторија и Теодора Мопсуестијског. Ова група Литургија често се назива „Халдејска“ или „Источносиријска“. Међу анафорама насталим у Сирији, Литургија Аддаи и Мари заузима посебно место, пошто друге две одају чињенице да су преводи или адаптације грчких оригинала. Богослужења ове групе претрпела су утицај хеленизма, али су очувала своје семитске корене. Многи научници су уочили бројне структуралне и стилске паралеле Литургије Аддаи и Мари са јеврејским молитавама Трпезе (Birkat ha-mazon), што уједно показује колико је ова анафора стара.[1]

Када се говори о богослужењу старих оријенталних цркава, потребно је поменути Асиријску цркву, која се још назива и Црква Истока. Хришћанство се по Месопотамији раширило пред крај првог века. За Цркву Истока каже се да води порекло од Аддаи и Мари, двојице од седамдесеторице апостола (Лука 10:1), који су по предању просветили Едесу. Црква Истока развила се независно, далеко од очију хришћанског запада и православних цркава под епитетом „несторијанска“. Њено прво седиште била је Селевкија, јужно од данашњег Багдада, а од 766. године сам град Багдад. Заједнице су се развијале у оквиру Персијског царства, а касније су потпале под Багдадски калифат. Сачувано је свега неколико манускрипата (рукописа) насталих пре четрнаестог века. Међу њима, коментари манускрипата насталих између седмог и деветог века, указују на реорганизацију богуслужења коју је средином седмог века извршио католикос Ишојаб (Isho`yab) III. Црква Истока

[1] D. Lucien, *Springtime of the Liturgy, Liturgical Texts of the First Four Centuries. The Anaphora of Addai and Mari*, The Liturgical Press, Collegeville 1979, 157; R. C.D. Jasper, G. J. Cuming, *Prayers of the Eucharist, Early and Reformed. The Liturgy of Saints Addai and Mari,* The Liturgical Press, Collegeville 1990, 39; J. Binns, *An Introduction to The Christian Orthodox Churches,* Cambridge University Press, Cambridge 2002, 145–149.

имала је снажну мисионарску делатност у Азији, све до монголских освајања у четрнаестом веку. Њено бројно монаштво оснивало је манастире чак у Монголији и Кини. Са Црквом Истока, у најтешњој вези, све до шеснаестог века, били су хришћани Св. Томе у Индији. Несторијанци Кипра и Халдеје су у петнаестом и шеснаестом веку, након исправљања несторијанске Литургије, ушли у заједницу са Римом. Исто се догодило и са заједницама Малабара, области у Индији, које су наставиле да служе Литургију Аддаи и Мари, али не и Литургије Несторија и Теодора Мопсуестијског. Цркве Малабара наставиле су да служе све три халдејске т. ј. источносиријске Литургије. Оне нису склопиле унију са Римом, већ су, у заједници са сиријским монофизитима, формирале Маланкар цркву.[2]

Португалски истраживачи, у шеснаестом веку, у јужној Индији, сусрећу се са Литургију Аддаи и Мари, док мисија кентерберијског архиепископа из 1890. године открива да се иста Литургија служи у Ираку. Иако позната хришћанском западу, истраживачима није била посебно интересантна, све док на њен значај није указао Едвард Ретклиф у својој студији 1929. године. Од тада су скоро сваке три године објављиване озбиљне студије, које су сажете у чланку Емануела Кутрона из 1973. године и едицији Брајана Спинкса из 1980. године. У једној анализи ове анафоре, Ричард Коноли указује да су поједине свештеничке молитве каснији додаци. Са тим се Едвард Ретклиф сложио, образлажући да Аддаи и Мари у данашњем облику датира из шестог века. Када су интерполације уклоњене, остала је првобитна форма анафоре, коју је Едвард Ретклиф назвао „Евхаристија", и која би могла да буде једна од најстаријих евхаристијских молитава које су опстале. Бернард Бот ову Литургију, у најранијем облику, смешта чак у трећи век, док Луј Бује каже: „Све нам указује да верујемо да је ова молитва најстарија хришћанска евхаристијска композиција која нам је данас доступна".[3]

Ова анафора посебно је интересантна јер не садржи речи установљења Евхаристије, и та „аномалија" разлог је што су поједини историчари и литургичари развили занимљиве теорије. Неки научници, као Едвард Ретклиф и Грегори Дикс, тврде да анафора никада није имала установљавање Евхаристије. По њиховом мишљењу, анафора је у првобитном облику имала молитву хвале, за којом је вероватно следила молитва анамнезе, а затим Трисвета песма. Да заједница аутентично прославља Тајну Вечеру, не указују речи установљења које се изговарају, већ саме литургијске радње. Према томе, нема потребе да се изговарањем речи покаже оно што сви разумеју да се догађа. Насупрот овој теорији, Бернард Бот, а касније и Луј Бује, настоје да докажу да је анафора оригинално имала потпуну класичну структуру, и да би њено садашње стање могло да буде последица злоупотребе текста и каснијих измена. Неки од њих сматрју да молитва анамнезе указује на постојање речи установљења евхаистије које јој претходи, и да је уклоњено пре десетог века.[4]

Едвард Ретклиф је добио општу подршку научне критике за уклањање личних свештеничких молитви, за које је веровао да су оригиналној анафори придо-

[2] C. Chaillot, *The Ancient Oriental Churches,* / у: / The Oxford History of Christian Worship, приредили G. Wainwright, T. K. B.Westerfield, Oxford University Press, Oxford 2006, 161; J. Binns, *An Introduction to The Christian Orthodox Churches,* Cambridge University Press, Cambridge 2002, 145–149.

[3] R. C.D. Jasper, G. J. Cuming, *Prayers of the Eucharist, Early and Reformed. The Liturgy of Saints Addai and Mari.* The Liturgical Press, Collegeville 1990, 39; L. Deiss, *Springtime of the Liturgy, Liturgical Texts of the First Four Centuries. The Anaphora of Addai and Mari,* The Liturgical Press, Collegeville 1979, 158.

[4] L. Deiss, *Springtime of the Liturgy, Liturgical Texts of the First Four Centuries. The Anaphora of Addai and Mari.* The Liturgical Press, Collegeville 1979, 158; R. C.D. Jasper, G. J. Cuming, *Prayers of the Eucharist, Early and Reformed. The Liturgy of Saints Addai and Mari.* The Liturgical Press, Collegeville 1990, 41.

дати накнадно, а у циљу откривања изворног текста. То је потврђено Макомберовим открићем манускрипта из десетог или једанаестог века у цркви Мар Ешаја (Mar Esa`ya) у Мосулу. Скоро општу подршку литургичара добио је и за уклањање Трисвете песме, заједно са оним што непосредно након ње следи (иако се у манускрипту налазе), зато што су анафори вероватно придодати у неком другом периоду. Предмет шире дебате научника било је указивање на то да је „читава" анафора усмерена Христу, што је још увек случај са делом после Трисвете песме. Оно што након свега, у том случају, остаје је следеће:

а) хвала Створитељу и Искупитељу

б) благоданост за искупљење

в) и сећање на Христову смрти и Васкрсење[5]

Римске црквене власти су 2002. године, билатералним уговором са Црквом Истока одобриле халдејским римокатолицима да се по потреби причешћују на асиријској Литургији, чак иако се анафора Аддаи и Мари служи у древној форми тј. без изговарања речи установљења.[6]

Литература

1. J. **Binns**, *An Introduction to The Christian Orthodox Churches,* Cambridge University Press, Cambridge 2002.
2. C. **Chaillot,** *The Ancient Oriental Churches*, /y:/ The Oxford History of Christian Worship, приредили G. **Wainwright**, T. K.B. **Westerfield,** Oxford University Press, Oxford 2006
3. L. **Deiss,** *Springtime of the Liturgy, Liturgical Texts of the First Four Centuries,* The Liturgical Press, Collegeville 1979.
4. R. C.D. **Jasper,** G. J. **Cuming,** *Prayers of the Eucharist, Early and Reformed. The Liturgy of Saints Addai and Mari.* The Liturgical Press, Collegeville 1990.

Rev. Mile Subotic, MA

Liturgy of the Apostles Addai and Mari

Liturgy of the Apostles Addai and Mari is the Syriac Liturgy which is still the normal rite of the Church of the East and the Chaldeans. It probably originated in Edessa and may go back to the 3rd cent. Notable feature of the Anaphora in its original form is the address to Christ (not to God the Father). The Institution Narrative is absent in most MSS; it is disputed whether this was an original feature.

[5] R. C.D. Jasper, G. J. Cuming, *Prayers of the Eucharist, Early and Reformed. The Liturgy of Saints Addai and Mari.* The Liturgical Press, Collegeville 1990, 40, L. Deiss, *Springtime of the Liturgy, Liturgical Texts of the First Four Centuries. The Anaphora of Addai and Mari.* The Liturgical Press, Collegeville 1979, 158.

[6] C. Chaillot, *The Ancient Oriental Churches,* /y:/ The Oxford History of Christian Worship, приредили G. Wainwright, T. K. B.Westerfield, Oxford University Press, Oxford 2006, 169. Ову одлуку је литургички, догматски и екуменски оправдао језуита Роберт Ф. Тафт у значајном чланку *Миса без освећења? Историјски уговор између католичке цркве и асиријске цркве истока, прокламован 26. октобра 2001.године* у часопису Богослужење (Worship 77) из 2003. године.